

СТЕНОГРАМА

круглого столу на тему: "Визначення статусу постраждалої від конфлікту особи як необхідна умова впровадження підходів перехідного правосуддя"

24 листопада 2021 року

Веде засідання голова підкомітету з питань прав і свобод осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях України та внутрішньо переміщених осіб Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин КУЗНЄЦОВ О.О.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вітаю шановних учасників сьогоднішньої експертної дискусії. Відразу хочу передати вам слова вибачення від голови нашого комітету Дмитра Лубінця. На жаль, його терміново запросили до Офісу Президента, але він обіцяв приєднатися до нашої дискусії трішки пізніше.

Дякую, що ви знайшли можливість прийняти участь в сьогоднішньому обговоренні дуже важливого питання, а саме: визначення статусу особи, яка постраждала внаслідок збройного конфлікту в Україні. Частіше таких осіб називають жертвами збройного конфлікту.

Тривалий міжнародний військовий конфлікт на сході нашої країни та окупація частини територій принесли чимало людських страждань та покалічили долі багатьох наших співгромадян, як тих, що були вимушені покинути свої домівки та шукати прихистку по всій країні, так і тих, які вимушено залишилися жити в окупації та фактично в умовах латентної війни.

Внутрішньо переміщені особи, поранені та родичі загиблих, особи, позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, та їхні близькі; громадяни, чий будинки були зруйновані чи пошкоджені внаслідок

обстрілів, родичі; осіб зниклих безвісті - всі вони в тій чи іншій мірі відчують страждання через збройний конфлікт, який відбувається і який поділив життя багатьох на до та після.

Звичайно, шкода, завдана конфліктом, може бути не тільки майновою, тому важливим питанням є пошук підходів до визначення поняття "постраждала внаслідок конфлікту особа". Впевнений, що допомогти нам уникнути помилок може вивчення міжнародного досвіду. І я дуже радий, що сьогодні до нашої дискусії доєдналися експерти з міжнародних організацій, які опікуються питаннями захисту прав жертв збройних конфліктів, питаннями запровадження перехідного правосуддя, представники Агенції ООН, які працюють в Україні.

Вивчення іноземного досвіду, його адаптування для українських реалій є дуже важливим кроком для запровадження повноцінної системи захисту тих, хто постраждав внаслідок збройного конфлікту в Україні. Я сподіваюся на плідне обговорення і вдячний всім за готовність до складних розмов. Впевнений, що сьогоднішній захід стане справді важливим початком для серйозної дискусії щодо визначення поняття "особи, постраждалої від збройного конфлікту" в українському законодавстві.

Зараз я хочу надати слово для привітання віце-прем'єр-міністру України – Міністру з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Верещук Ірині Андріївні.

Ірина Андріївна, звук включіть, будь ласка.

ВЕРЕЩУК І.А. Доброго дня, колеги. Дякую за запрошення. Чути мене?

ЛУНЬОВА О. Вас прекрасно чуто.

ВЕРЕЩУК І.А. Дякую. Дякую за запрошення. І те, що така важлива і дуже така гостра тема сьогодні обговорюється, позаяк, я бачу, тут є присутній Антон Кориневич. Ми щойно повернулися з Херсонської області,

де зустрічалися з представниками меджлісу, зустрічалися з внутрішньо переміщеними особами, слухали їхні болі і жалі на те, наскільки важливо мати статус постраждалих.

І те, що ми будемо зараз обговорювати, я сподіваюся, це точно приведе до бажаних результатів у вигляді законопроекту, де буде чітко вказано і дефініції - не жертва, не потерпілі, а саме постраждалі. Вважаю, що назва сьогоденішнього нашого з вами круглого столу є дуже вдалою, тому що люди почасти називати себе жертвою або потерпілим, а саме постраждалим. Те, що ми це розуміємо і усвідомлюємо, це добре, але тепер треба нам зробити так, щоб такий законопроект, якщо це буде законопроект, якомога швидше потрапив до зали для голосувань. Тому що восьмий рік війна, а ми досі не маємо, так би мовити, відповідних дефініцій, визначень і статус, який би був визначений законодавством, який би захищав постраждалих, коло осіб, визначав це коло осіб, визначав статус, і відтак гарантував певний захист від російської збройної агресії.

І тому я щиро дякую всім експертам, і міжнародним в тому числі, наш представник міністерства буде доповідати більш детально. Але щиро всіх запрошую до енергійної, динамічної дискусії, яка точно матиме бажані результати.

Дякую вам всім.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, Ірина Андріївна, за те, що, незважаючи на ваш насичений графік, знайшли можливість приєднатися до нас.

ВЕРЕЩУК І.А. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні колеги, з вашого дозволу, я переходжу в статус доповідача і передаю слово для подальшої модерації нашого заходу раднику нашого комітету, людині, яка дійсно глибоко і веж тривалий час опікується проблемами, пов'язаними з подоланням наслідків збройного

конфлікту, Олені Луньовій.

Будь ласка, пані Олена.

Веде засідання ЛУНЬОВА О.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Олексію. Дякую, пані Ірино, за такі вітальні слова, за те, що вони дійсно ввели в курс нашої дискусії, налаштували на конструктивну розмову.

Я вітаю, шановні колеги. Сьогодні у нас буде доволі насичена дискусія. Я трошки згодом скину програму нашого обговорення англійською і українською в чат.

Сьогодні ми будемо говорити дійсно про те, наскільки доцільно визначати, і необхідно визначати статус постраждалої від збройного конфлікту особи в Україні.

І першим я хочу передати слово пану Антону Кориневичу, Постійному Представнику Президента України в Автономній Республіці Крим, якраз для того, щоб пан Антон розповів більш детально про те, яким чином можна визначати цей статус в рамках напрацювання національної моделі перехідного правосуддя.

Пане Антоне, щось зі звуком.

КОРИНЕВИЧ А.О. Доброго дня, шановні колеги! Чи чутно зараз, перепрошую?

ГОЛОВУЮЧА. Чути.

КОРИНЕВИЧ А.О. Дуже радий вітати всіх, пана Олексія, пані Ірину з сонячної Херсонщини, де вона нещодавно була і, безумовно, дуже важливо, що могла на власні очі побачити і адмінмежу, і поспілкуватися з внутрішньо переміщеними особами. Це дуже важливо. І всіх колег, які, звичайно,

долучилися до цього важливого обговорення.

І, ви знаєте, для юриста-міжнародника, який займається міжнародним гуманітарним правом питання визначення статусу потерпілої особи, в цілому питання жертв війни є одним з ключових. Тому що чотири ключові міжнародні договори у царині міжнародного гуманітарного права Женевської конвенції (від 12 серпня 1949 року) якраз умовно називаються женеvськими конвенціями про захист жертв війни, оцей от victims of war так чи інакше в ХХ-ХХІ столітті довкола цього поняття тим чи іншим чином сконцентровано основний масив норм міжнародного гуманітарного права. Тому що якраз його мета, його ціль - це якраз захищати жертв війни і сприяти у подоланні тих наслідків, які були спричинені збройним конфліктом, на конкретні категорії осіб.

І, безумовно, до прикладу, четверта Женевська конвенція стосується захисту цивільного населення. Так, безумовно, якраз в контексті визначення постраждалих осіб і цього статусу, безумовно, важливо говорити перш за все про цивільне населення як таке, що, на жаль, дійсно є тим, хто зазнає негативних наслідків від тимчасової окупації і від збройного конфлікту.

Безумовно, питання визначення статусу постраждалої особи дуже важливе для напрацювання національної моделі перехідного правосуддя, оскільки перехідне правосуддя стосується великою мірою саме захисту прав і свобод людини, а також відновлення цих порушених прав, і компенсацію збитків, завданих під час збройного конфлікту, під час окупації.

Загальновідомо, встановлено на міжнародному рівні, якраз пан Олексій говорив про міжнародні стандарти, що перехідне правосуддя має чотири ключові елементи. Це відповідальність за найтяжчий злочин, це право знати правду про перебіг збройного конфлікту, це проведення реформ заради неповторення збройного конфлікту, і, безумовно, це компенсація постраждалим особам, відновлення їх прав, і це стосується як моральної сторони, так і матеріальної.

Тому так чи інакше питання захисту прав людини, визначення

"постраждалої особи", воно знаходиться в серці перехідного правосуддя, і відповідно Комісія з питань правової реформи при Президентові України, а саме робоча група з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, я дуже радий бачити тут шановних колег з нашої робочої групи, ми напрацювали відповідний проект національної моделі концепції перехідного правосуддя, яку ми насправді концепцією перехідного правосуддя не називали юридично, оскільки розуміємо всі ті питання, які можуть виникати, і ми назвали її якраз саме в такому, знаєте, human oriented варіанті: проект концепції державної політики захисту та відновлення прав людини і основоположних свобод в умовах збройного конфлікту на території України та подолання його наслідків. Тобто ми концентруємо національну модель перехідного правосуддя в Україні багато в чому якраз довкола питань відшкодування завданої шкоди, завданих збитків, і говоримо перш за все про захист прав людини.

Дуже важливо, що ця концепція рівною мірою застосовується і до ситуації в Криму, і до ситуації на Донбасі, оскільки ми маємо одну, як сказала шановна Ірина Андріївна, де ми маємо агресію, збройну агресію Російської Федерації проти України, яка розпочалася в лютому 14-го року в Криму і продовжилася, на жаль, згодом на Донеччині та Луганщині. І цією концепцією ми вводимо, пропонуємо ввести певні терміни в українське правове поле. І, зокрема, в одних з таких термінів діє якраз термін "постраждалих від збройного конфлікту осіб". Саме постраждалих, так, непотерпілих, тому що цей термін більш має такий кримінальний відтінок, а саме "постраждалих від збройного конфлікту". І ми вважаємо, що це по суті є хороший український відповідник цього victims of war, який традиційно встановлений в міжнародному гуманітарному праві.

Ми пропонуємо визначити, що постраждалі від збройного конфлікту особи – це фізичні особи, які індивідуально або колективно постраждали від нанесеної їм шкоди, включаючи фізичні або душевні травми, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їхніх основних прав у

результаті дій або бездіяльності, що встановлять грубі порушення прав людини, або воєнні злочини. Нам видається, що таке визначення може слугувати прикладом для подальшої інкорпорації, скажімо, у нормативно-правові акти інші чи у відповідні законопроекти.

Серед основних принципів формування та реалізації національної концепції перехідного правосуддя ми пропонуємо закласти визнання та відшкодування шкоди особам, які постраждали від збройного конфлікту, а також інклюзивність врахування поглядів постраждалих від збройного конфлікту осіб. Тобто про постраждалих говорять і працюють разом із постраждалими.

Серед напрямів реалізації концепції ми також заклали: дотримання та захист прав людини і основоположних свобод, створення ефективної державної системи відновлення прав людини і основоположних свобод, які були порушені або обмежені внаслідок збройного конфлікту, а також реінтеграція мешканців тимчасово окупованої території.

Серед основних завдань державної політики в контексті реалізації перехідного правосуддя в Україні ми пропонуємо визначити механізм визнання осіб постраждалими від збройного конфлікту, забезпечити припинення порушень їхніх прав та свобод та створити умови для відновлення порушених прав, а також запровадити ефективний механізм відшкодування шкоди постраждалим від збройного конфлікту.

І, нарешті, ключовою частиною нашої запропонованої концепції, або національної моделі, перехідного правосуддя є частина, яка стосується шляхів і способів забезпечення державної політики в цій царині. І великою частиною цих шляхів і способів є якраз заходи відшкодування шкоди постраждалим від збройного конфлікту та відновлення порушених прав.

Ми думаємо, що в контексті реалізації національної концепції перехідного правосуддя ми можемо говорити про те, що сама концепція, чи сама модель, може бути рамковим документом. Вона може бути основою для прийняття відповідних подальших нормативно-правових актів: законів,

постанов, розпоряджень Кабінету Міністрів і таке інше.

Пані Альона люб'язно нагадує мені про час. Перепрошую. На завершення скажу, що, дійсно, ми вважаємо, що рух по визначенню статусу постраждалої особи, як в цілому рух, по треку перехідного правосуддя – це те, що має об'єднувати органи державної влади, народних депутатів, правозахисне середовище, міжнародних партнерів. І тут, я думаю, що ми можемо багато хорошого і правильного для захисту прав наших громадян зробити.

Дякую, пані модератор.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Антоне, за те, що окреслили, власне, концепцію, над якою так багато працювали. Сподіваємося, що вона врешті буде ухвалена, і підходи, які в ній закладені, будуть запроваджені.

Спочатку я не нагадала про час, але я хотіла попросити наступних спікерів бути в рамках 5-7 хвилин, щоб ми могли всі доповіді сьогодні почути, ще мати час для плідної дискусії. Після всіх доповідей відповідно до програми в нас буде такий час.

Наразі я хотіла би передати слово пану Олексію Кузнєцову, народному депутату України, голові підкомітету з питань прав і свобод осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях та внутрішньо переміщених осіб парламентського Комітету з питань прав людини.

Пане Олексію, вам слово.

КУЗНЄЦОВ О.О. Дякую, Олена. Дякую, за надане слово.

І зараз я вже в статусі доповідача хочу дуже коротко звернути увагу на проблеми, з якими стикаються постраждалі внаслідок збройного конфлікту особи під час намагання ними отримати від держави хоча б якусь компенсацію, а також про шляхи їх вирішення.

Як нам усім відомо, в 2020 році Кабінет Міністрів України прийняв Постанову №767, якою врегулював питання грошової допомоги

постраждалим, житлові будинки, квартири яких зруйновано. Звісно, це є позитивним моментом з огляду на те, що до цього часу люди взагалі не мали змоги отримати жодної компенсації за зруйноване внаслідок збройної агресії майно. Разом з тим, дана постанова має ряд недоліків, зокрема постанова не реалізовується на практиці в частині здійснення виплат постраждалим, житлові будинки, квартири яких не були зруйновані повністю, а лише пошкоджені. Крім того, урядова постанова спрямована виключно на відшкодування шкоди за зруйноване нерухоме майно, в той час як рухоме майно, у тому числі, наприклад, транспортні засоби, даний документ не охоплює. Сьогодні чинне законодавство не має механізмів для такого відшкодування. Саме тому ми з моїми колегами з нашого комітету ініціювали законопроект (реєстраційний номер 5177) про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії.

Цей законопроект покликаний визначити правові та організаційні засади державної політики щодо захисту права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Проект охоплює питання не лише зруйнованого житла, але й загалом майна, як рухомого, так і нерухомого. Крім того, законопроект чітко передбачає виплати у зв'язку з втратою, знищенням або пошкодженням майна.

Проект також визначає загальні положення стосовно розміру компенсації, механізму її надання, обстеження майна, знищеного або пошкодженого внаслідок збройної агресії.

Крім того, він передбачає створення і ведення реєстру знищеного, пошкодженого майна, встановлюється пріоритет застосування реституції - відновлення права власності чи іншого речового права, порушеного внаслідок збройної агресії. У випадку, коли реституція неможлива, вона має бути замінена компенсацією, що в результаті визначає компенсацію як основний спосіб захисту порушених майнових прав.

Одним із основних понять, яке вводиться даним законопроектом, є

поняття постраждалої особи як особи, якій заподіяно майнова шкоду у зв'язку з втратою, знищенням або пошкодженням майна внаслідок збройної агресії, що належить їй на праві власності або іншого речового права, зареєстрованого у порядку, встановленому законодавством.

Звісно, цей проект закону ще не прийнятий і буде доопрацьовуватися. Але я маю сподівання, що основна ідея, закладена в ньому щодо відшкодування постраждалим особам завданої шкоди, буде збережена.

Крім того, потрібно розуміти, що цей законопроект є лише частиною тієї складної тематики, яка є предметом сьогоднішньої нашої дискусії, адже шкода, завдана конфліктом, може бути не тільки майновою. Тому важливим питанням є пошук підходів до визначення поняття "постраждала внаслідок конфлікту особа".

У більш широкому сенсі не варто забувати про таку важливу і, мабуть, найголовнішу складову - моральну шкоду. Адже ті страждання, яких зазнали наші громадяни внаслідок збройної агресії, неможливо описати словами. І ми разом з іншими уповноваженими державними органами повинні подбати про те, щоб кожна постраждала особа отримала не тільки майнову компенсацію - вона повинна отримати внутрішній зв'язок з державою, з державою, яка захищає та оберігає.

І від імені нашого комітету хочу запевнити вас, що ми завжди відкриті до конструктивних пропозицій та ініціатив для майбутнього використання їх в законопроектній роботі.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Олексію, за те, що представили, власне, і законопроекту роботу членів комітету. Тому що, дійсно, цим питанням багато опікується Комітет з питань прав людини.

Я би хотіла передати слово наступному спікеру - Богдан Драп'ятій, заступник міністра внутрішніх справ України.

Пане Богдане, чи ви з нами?

ДРАП'ЯТИЙ Б.Є. Дякую, пані Олено.

Доброго дня, шановні учасники круглого столу. Дозвольте мені від імені Міністерства внутрішніх справ привітати всіх, хто опікується проблематикою захисту прав і свобод людини.

Тема сьогоднішнього обговорення є наслідком восьмирічної гібридної війни, і, зокрема, збройної агресії Російської Федерації проти України. Ці фактори, безумовно, вплинули на життя та долю кожного з наших громадян. Особливо гостро наслідки такого конфлікту переживають люди, що мешкають на окупованих територіях, у зоні ведення бойових дій та на лінії розмежування, українці, які є внутрішньо переміщеними особами, політв'язні, а також інші особи, які безпосередньо потерпіли від грубого порушення внаслідок міжнародного конфлікту. Ці люди зазнали важкого психологічного та фізичного насильства, понесли матеріальні збитки і потребують особливого правового захисту з боку держави. Надання такого захисту є не тільки обов'язком України як правової держави, а і вимогою міжнародного права і передовою світовою практикою, яку важливо враховувати як в правозастосовній, так і законотворчій діяльності.

...*(Не чути)* аспекти діяльності Міністерства внутрішніх справ України та центральними органами виконавчої влади, які координуються Міністерством внутрішніх справ України, проблема забезпечення прав осіб, постраждалих від конфлікту, особливо актуальна в частині встановлення винних в порушенні прав таких осіб та притягнення їх до відповідальності, застосування процедур захисту у кримінальному провадженні до потерпілих і свідків, членів їх родин, встановлення шкоди, завданої злочином, в порушення їхніх прав. Безумовним пріоритетом є запобігання порушення прав таких осіб і вжиття правових заходів з мінімізацією можливих негативних наслідків їх порушення.

Готуючись до сьогоднішнього заходу, ми проаналізували актуальну статистику розслідування злочинів слідчими Національної поліції щодо

кримінальних правопорушень, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил. Я коротко наведу певну статистику.

Станом на 10 листопада 2021 року відповідно до даних Єдиного державного реєстру досудових розслідувань слідчими поліції у період з 20 лютого 2014 року дотепер здійснювалося досудове розслідування щодо 24 тисяч 700 кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройним конфліктом, з яких розслідування у 7 тисяч 600 проваджень закінчено, із них до суду направлено матеріали 2 тисяч 400 кримінальних проваджень. На сьогодні досудове розслідування триває у кримінальних провадженнях щодо 14 тисяч 500 кримінальних правопорушень цієї категорії. Мова йде передусім про розслідування таких фактів, як безвісти зникнення (це більше 8 тисяч осіб), незаконного позбавлення волі, захоплення заручників та насильницьке зникнення (це також більше 4,5 тисяч осіб), катування, вбивство, порушення права власності, інші злочини, які являють собою грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права.

В контексті розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із збройним конфліктом, слід зазначити про низку проблем законодавчого характеру, вирішення яких є необхідним у тому числі для захисту прав жертв конфлікту. Мова йде про внесення змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо забезпечення повноти імплементації норм міжнародного гуманітарного права щодо зупинення перебігу строків кримінального провадження за факти і злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях, оскільки відсутність доступу до окупованих територій не дає можливість своєчасно і повно розслідувати такі факти; процедури відновлення матеріалів кримінального провадження, залишених на окупованих територіях, коли такі провадження перебували на стадії досудового розслідування; визначення правового статусу осіб, що відбули покарання на окупованих територіях; зміна чинної системи захисту учасників кримінального провадження, зважаючи на недієвість її в цілому, і особливо щодо свідків потерпілих від міжнародних злочинів.

Також важливо сказати, що станом на 5 листопада 2021 року спільними зусиллями живими розшукуємо 5 тисяч 900 зниклих безвісти осіб. Проте, на жаль, понад 3 тисячі осіб вважаються зниклими безвісти та взятими у полон на тимчасово окупованій території.

На постійній основі ведеться робота зі встановленням шкоди, завданої фізичним особам кримінальним правопорушенням, вчиненим на тимчасово окупованих територіях України. Документально підтверджені завдані кримінальним правопорушенням збитки фізичним особам на загальну суму в розмірі 1 мільярд 88 мільйонів 922 тисячі гривень.

Слідчими поліції у ході досудового розслідування встановлено майно, яке повернуто потерпілій стороні, у тому числі відшукано за рішенням суду, на загальну суму 54 мільйони 129 тисяч гривень.

Також слід зазначити, що призначені товарознавчі та інші експертні дослідження, результати яких можуть значно позначитися на наведених мною цифрах в сторону їх збільшення.

При цьому необхідно констатувати, що у ряді кримінальних проваджень, що розпочаті за кримінальними правопорушеннями, вчиненими на тимчасово окупованих територіях, розміри завданих збитків повною мірою ще не встановлені з об'єктивних причин, зокрема через неможливість встановлення місцезнаходження всіх потерпілих, їх представників, відсутності у потерпілих документів, що підтверджують вартість майна, а також через сам факт відсутності доступу у наших правоохоронців до окупованих територій.

Органи системи Міністерства внутрішніх справ активно і послідовно працюють над реалізацією стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб на період до 2024 року, у якій пріоритетним напрямком у політиці щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб повинен стати, зокрема, доступ до документів, які посвідчують особу та підтверджують громадянство України. Для досягнення поставленої мети Державна міграційна служба у разі відсутності у внутрішньо переміщеної особи документів, що

посвідчують особу та підтверджують її громадянство, здійснює ідентифікацію особи, оформлення, видачу, обмін документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи.

З початком 2021 року територіальними органами та підрозділами Державної міграційної служби України внутрішньо переміщеним особам, а також особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях України та в районі проведення операції Об'єднаних сил, надано більше 130 тисяч адміністративних послуг.

Міністерством здійснюються системні та комплексні заходи у сфері забезпечення прав осіб, які стали потерпілими внаслідок війни з Російською Федерацією. Ми повністю підтримуємо...

ГОЛОВУЮЧА. Пане Богдане, я прошу вас, одну хвилинку. Добре? Дякую.

ДРАП'ЯТИЙ Б.Є. Завершую.

Ми повністю підтримуємо консолідацію всіх зусиль: Президента України, уряду, парламенту, міжнародних і національних урядових організацій, - направлених на визначення статусу постраждалої від конфлікту особи.

Дякую за увагу. Бажаю учасникам круглого столу конструктивної дискусії та плідних результатів. Дякую. Вибачаюся за регламент.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Богдане. Дуже цікава інформація, статистична, і це дійсно дуже-дуже цікаво. І дякую за таку повноту від Міністерства внутрішніх справ і за таку відкритість.

Наступну я би хотіла запросити до слова пані Катерину Безгинську, заступника голови Луганської обласної державної адміністрації. Власне, Луганська обласна державна адміністрація є органом, який наближений до

лінії фронту.

Будь ласка, пані Катерина, вам слово.

БЕЗГИНСЬКА К.М. Доброго дня, шановні члени комітету, шановна пані Олена. Актуальність законодавчого врегулювання і питання захисту постраждалих цивільних осіб не викликає жодних сумнівів. Значна кількість осіб потребує додаткових гарантій соціального захисту з боку держави, запровадити, які, на жаль, неможливо без врегулювання діючого законодавства.

Луганська обласна державна адміністрація неодноразово зверталася до Кабінету Міністрів, до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій з даного питання. Ми направляли листи і в 2020-му, і в 2021-му році з цього питання. В липні 2016 року обласна державна адміністрація погоджувала законопроект 4794 про статус і соціальний захист мирних цивільних громадян, які постраждали внаслідок проведення антитерористичної операції. Однак у 2019 році цей законопроект було відкликано і він не отримав подальшого законодавчого завершення. І ви знаєте, що обласна державна адміністрація веде облік таких осіб, які постраждали від збройної агресії, що дозволить після законодавчого врегулювання цього питання швидко почати реалізацію прав постраждалих осіб.

Згідно з реєстром на території Луганської області на сьогодні зареєстровано осіб, які загинули, - 268. З них діти віком до 18 років, які загинули, – це 8 осіб; які отримали поранення – 19 осіб; мирного населення, яке загинуло, – це 260 осіб; і які отримали поранення – 496 осіб.

На даний час питання соціального захисту таких осіб частково врегульовано постановами Кабінету Міністрів України. Це Постанова Кабінету Міністрів № 306 від 2018 року і 632 від 2019 року. Згідно першої постанови у нас 29 осіб, встановлена причина інвалідності – поранення, ушкодження здоров'я від вибухових речовин, боєприпасів і військового

озброєння. Зазначений статус дає право на пільги, передбачені статтею 13 Закону "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Ці пільги відшкодовуються як з державного, так і місцевого бюджетів. Згідно іншої Постанови 632 у нас за два роки отримали грошову компенсацію за зруйноване житло 70 осіб на суму майже 19 мільйонів.

Але наразі в парламенті, ми знаємо, що зареєстровані два законопроекти з даного питання. І ми вважаємо, що законодавче врегулювання статусу осіб, які постраждали від збройного конфлікту, необхідно конче прискорити, тому що на восьмому році збройного конфлікту вже деякі особи з постраждалих, на жаль, пішли з життя, так і не дочекавшись допомоги з боку держави.

Тому прийняття даного законопроекту дозволить зменшити рівень такої соціальної напруги у зв'язку з тлумаченням ветеранського статусу та підстав належності до нього. І також вважаємо, що це дозволить узгодити норми національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права, які визначають статус особи, що постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Тому обласна державна адміністрація завжди відкрита до такого діалогу і дуже просить Верховну Раду розглянути законопроект і якнайшвидше його прийняти.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Катерино.

Я вже бачу, що в чаті є коментарі, є бажання висловитися. На жаль, у нас зараз нема часу на такі коментарі, вже після обговорення, в рамках обговорення можна буде висловитися.

Дякую, пані Катерино, ще раз за огляд ситуації з позиції Луганської обласної державної адміністрації.

І зараз хотіла б знову повернутися до питань Луганської, Донецької областей, а саме питань моніторингу стану і забезпечення прав людини в

наближених до лінії розмежування населених пунктах. І прошу до слова пані Лідію Кузьменко, радницю з правових питань Управління Верховного Комісаріату ООН у справах біженців в Україні. Пані Лідія?

Не бачу, чи є з нами пані Лідія, чи вона підключається. Якщо ні, тоді я зараз передам слово пані Анастасії Калініній, юристці громадської організації КримSOS, тоді поговоримо трішки по Криму і з пані Лідією Кузьменко зв'яжемося.

КАЛІНІНА А. Доброго дня, шановні колеги! Дуже вдячна за надане слово. І я би хотіла поговорити про контекст жертв або постраждалих від збройного конфлікту в контексті тимчасової окупації Криму, оскільки, хоча і в Криму не було активних бойових дій та застосування сили, лише точково у лютому 2014 року, але початок збройного конфлікту по суті починається з 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки висадки військових без пізнавальних знаків на півострові. Як зрозуміло, це були російські військові, які висадилися з дислокованого Чорноморського флоту воєнно-морських сил Російської Федерації в Криму. І тому хотілось би далі більш детально торкнутися категорії жертв збройного конфлікту саме в Криму.

По-перше, це особи, зниклі безвісти. З початку окупації наша організація зафіксувала 44 випадки насильницьких зникнень на території Криму, 15 з яких так і не були знайдені, а 6 людей були знайдені, але померлими.

Існуючий Закон України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти", він не стосується Криму, і тому його не можна використовувати на практиці до осіб, зниклих безвісти в Криму. А стаття Кримінального кодексу, яка про суті повинна розслідувати, сприяти відповідальності за насильницькі зникнення, вона також не працює, оскільки немає зворотної сили у часі.

Далі – це особи, які були незаконно позбавлені свободи, та також особи, які утримуються під вартою та по суті ув'язнені як на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а

також особи, які були вивезені для відбування покарання на материкову Російську Федерацію.

Також ми наразі не маємо досі закону, який би регулював правовий статус таких осіб, і тому неможна в повній мірі надати ті компенсації та гарантії членам їх родин та самим таким особам. Хоча і працює комісія при міністерстві, держава виділяє гроші, але ми досі не маємо визначення правового їх статусу.

Далі – це особи, які постраждали внаслідок порушення майнових прав на території Криму. Тут йдеться мова про осіб, про ситуацію з землею в Криму, коли відповідно до указу Президента Російської Федерації Володимира Путіна було заборонено мати у власності землю особам-іноземцям, тобто які не мають російського громадянства. Тут у такій ситуації опинилися люди, які виїхали з окупованого півострова, не приймаючи російське громадянство, не маючи паспортів, і наразі вони не можуть заїхати ніяк, і їх земля по суті відчужується у такому примусовому порядку з якоюсь мінімальною компенсацією.

Тут хотілось би нагадати про наш... не тільки наш, про взагалі чат-бот для кримчан, в якому можна знайти приклад заяви до прокуратури. Відповідно таким механізмом Україна фіксує по суті порушення майнових прав кримчан. І надалі це може використовуватися у порядку компенсації та взагалі у міждержавних спорах.

Також хочу виділити осіб, які постраждали внаслідок погіршення екологічної ситуації в Криму як результат дії окупаційної влади. Тут можна згадати і про аварію на "Кримському титані", і взагалі забруднення моря через скиди з великої кількості дислокованих суден ВМС Російської Федерації, неконтрольоване надровикористання, вирубування флори, яка занесена в Червону Книгу, для того щоб будувати дороги, та ще багато іншого.

ГОЛОВУЮЧА. Пані Анастасія, я нагадую вам про час.

КАЛІНІНА А. Наразі хочу наостанок сказати, що навіть якщо держава Україна не може фінансово компенсувати таким особам і багатьом з тих осіб, то потрібно хоча би фіксувати такі випадки порушення для того, щоби використовувати їх надалі в міждержавних спорах і для подальшої компенсації.

Дуже вдячна.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Анастасія.

Чи доєдналася до нас пані Лідія Кузьменко? Якщо не доєдналася, то тоді можемо переходити до нашого наступного блоку, і він стосується міжнародного досвіду, власне, визнає статус осіб, постраждалих від конфлікту. І я дуже вдячна нашим міжнародним іноземним колегам, які готові сьогодні поділитися з нами цим досвідом, який у них, власне, є.

Я хочу ще раз нагадати, що у нас ведеться синхронний переклад і англійською мовою, і українською мовою. Будь ласка, зважайте на це, тому що перекладачам доволі складно перекладати, якщо дуже швидко йде виступ.

Наразі я хочу передати слово пану Крістіану Корреа, який є представником однієї з найпотужніших організацій – International Center for Traditional Justice (ICTJ), який займаються впровадженням і взагалі моніторингом ситуації за впровадженням перехідного правосуддя у світі.

Пане Крістіане, вам слово.

КРІСТІАН КОРРЕА. Дуже дякую. Дуже дякую за організацію цього заходу. Я буду говорити англійською? тому, будь ласка, переконайтеся, що ви всі розібралися? як працює переклад.

Дозвольте мені почати з того, що я трішки дам визначення перехідного правосуддя, і далі ми перейдемо вже до питання постраждалих. А далі я розкажу трішки детальніше про те, якщо ми говоримо про відновлення прав та компенсацій.

Перш за все, якщо ми говоримо про перехідне правосуддя, це зазвичай використовується певна модель, де є чотири основні фази, які є підвалинами. Але зазвичай це приводить до більш такого механічного підходу, і це може бути небезпечним.

Треба мати глибше розуміння перехідного правосуддя, і треба вміти звертати увагу на причини конфлікту, для того щоб ми могли рухатися далі і щоб ми могли створювати сталий мир у майбутньому.

Тому, що потрібно розглянути в цьому питанні, це наскільки те, що ви робите, може привести до сталого миру в майбутньому. І тут я маю на увазі, як ви будете жити як сусіди в майбутньому. І це один із аспектів цього перехідного правосуддя. Тобто вам потрібно дійсно реєструвати порушення і злочини, які є серйозними. Але так само потрібно і будувати і міст для комунікацій в майбутньому. Тому фактично нам потрібно більше базуватися на фактах, а не на національності жертв чи порушників. Тому це одна з основ перехідного правосуддя, щоб ми мали чіткі і правильні підходи. Але потрібно розуміти, що потрібно не плутати перехідне правосуддя і правосуддя для жертви, тобто правосуддя тільки для мого... (*Не чути*), тому що це може бути дуже така підступна ситуація з багатьма прихованими підводними каменями. Тому що в багатьох країнах, наприклад в Аргентині, вони обмежують фактично перехідне правосуддя тільки для правосуддя для жертв. І це працює до певної міри, але це продовжує ці складні стосунки із країнами, наприклад, у Колумбії чи в Перу, вони навпаки виключили жертв, які були з іншого боку. Навіть якщо ці жертви з іншого боку пережили тортури, вони все одно не включаються. Тому дуже важливо розуміти, що обидві сторони повинні бути включені, і треба дійсно не аналізувати минулого, а треба дивитися, що ми будемо робити в майбутньому.

Також дуже важливо розуміти базові принципи відновлення права чи компенсацій, які визначаються у резолюції ООН. І там закладені хороші концепції, і правильні концепції.

Але, на жаль, є певні "парасолькові" такі поняття, проте не дуже чітко

є всі правила і визначення, які стосуються міжнародних збройних конфліктів. Тому що складність полягає в тому, що у національному законодавстві зазначаються дуже чітко зобов'язання певних держав, але менше чіткості є, якщо ми говоримо про жертв, які підпадають під міжнародне гуманітарне законодавство. І начебто більше покладаються на держави, що вони створюють внутрішні механізми.

Тому я щасливий був почути, що ви намагаєтесь встановити такі механізми у вашій державі, використовуючи законодавство України. Але це створює все одно доволі складний підхід. І складність полягає ще і в тому, що як зрозуміти постраждалих чи жертва, якщо це масові порушення. І тут знову ж таки є певне неспівпадіння, якщо ми говоримо про потерпілих, якщо ми говоримо про постраждалих. Тобто особливо якщо ми говоримо про людей, які можуть отримати компенсацію пізніше, чим ті, яким потрібна підтримка терміново. І я думаю, що якщо ми будемо розрізняти, тобто ті, хто мають отримати підтримку прямо тут і зараз; ті, хто повинні отримати певні відновлення прав; і тих, яких можна вважати потерпілими від певних злочинів.

Потрібно мати чітке розмежування між цими категоріями, тому що одне із понять, яке є у перехідному правосудді, – це те, що відновлення прав повинно бути ширше, ніж те, що може запропонувати правосуддя. Тобто, якщо у вас є велика кількість постраждалих, як вже презентував представник Міністерства внутрішніх справ, із тими величезними об'ємами втрат і величезною кількістю порушень, складніше гарантувати відновлення прав, використовуючи саме принципи правосуддя.

І ми помічаємо такі втрати і в Колумбії, і в Аргентині, в Чилі, в Південній Африці, в Сьєрра-Леоне, у Тунісі. Якщо ми говоримо про відновлення прав, воно не базується на тому, що хто має доступ до правосуддя, чи в кого є доступ, чи можливість або хто не боїться. Тому що основний виклик - це переконатися, що всі, хто постраждали, схожі порушення, щоб вони всі мали доступ до відновлення прав. А якщо ми

запроваджуємо механізми, які вимагають таких постраждалих йти до суду, наймати адвокатів, мати чіткі докази, або вони повинні говорити публічно про те, що ви стали жертвами тортур, гвалтування чи інших злочинів, які є дуже травмуючими, людям страшно говорити. І люди, таким чином, не звертаються, не використовують механізму правосуддя, таким чином, вони можуть бути виключеними. І, таким чином, ми охопимо тих людей, які втратили, наприклад, власність чи житло, але ми не помітимо тих людей, які стали жертвами злочинів. І дуже важливо запроваджувати такі механізми, які б не вимагали високого рівня доказовості чи складних механізмів звернення до суду.

І, звичайно, дуже важливо визначати принципи пропорційності, це може бути теж дуже важливим. І дуже часто, якщо ми говоримо про не міжнародні збройні конфлікти, а якщо ми говоримо про внутрішні конфлікти чи порушення прав людини, ще трішки інші підходи до того, що люди визначаються як постраждалими конфлікту, і для цього не потрібні суди. У деяких країнах вже є ці механізми, я можу поділитися посиланням, щоб ви могли почитати більше про те, які механізми використовуються в різних країнах.

Якщо ж ми говоримо щодо визначень для постраждалих, дуже важливо розуміти також гендерну перспективу, якщо ми говоримо про порушення прав. І ми повинні розуміти, що не всі порушення, про які ви автоматично думаєте, вони всі будуть однаково впливати на жінок та чоловіків. Вам потрібно запропонувати чіткі механізми, де постраждалі могли прийти до вас і озвучити ті порушення. Або ж ви повинні приходити до постраждалих і намагатися їх знайти, як ви говорили, намагатися принаймні зараз збирати цю інформацію.

І також дуже важливо, що в тих країнах, які ефективно впроваджували різні форми відновлення прав, наприклад у Колумбії, Аргентині, Перу, Чилі, у Південній Африці, в Марокко, в Тунісі - це ті країни, які вже мають централізовані системи, і вже в результаті вони не розрізняють, якщо,

наприклад... вони захищають гідність цих людей незалежно від пропорційності їхніх прав.

І також дуже важливо пам'ятати про концепцію залучення постраждалих, тобто ви не можете вирішити все за них. Потрібно обов'язково проводити консультації, тому що консультації – це не тільки почути думки когось, але ви даєте голос, ви даєте силу цим людям. І ви намагаєтеся шляхом цього залучення, ви можете дати їм можливість відновити свою гідність.

І я хочу поділитися посиланням книги, яка описує більше цих механізмів. Я сподіваюсь, що вам буде цікаво.

ГОЛОВУЮЧА. Тому, будь ласка, ви можете ознайомитися з цією роботою. Це про зв'язок між розбудовою миру і перехідним правосуддям. І там є частина, яка присвячена підходам до визначення осіб такими, що постраждали від збройного конфлікту.

А зараз я би хотіла надати слово пані Славіці Баніч. І власне, вона може поділитися із нами балканським досвідом. Вона колишній член Європейської комісії "За демократію через право", Венеційської комісії. Я би хотіла запросити її до слова і попросити якраз поділитися досвідом визначення статусу постраждалих осіб, якраз таким балканським досвідом. Пані Славіца?

СЛАВІЦА БАНІЧ. Дуже дякую, дуже дякую за запрошення. У мене є невеличка презентація, але мені пишуть, що я не можу поділитися екраном.

Як ви вже, напевно, знаєте, я представляю Хорватію, я з того регіону, який пережив збройний конфлікт. І я маю можливість працювати у проекті для внутрішньо переміщених осіб, і я знаю краще про ситуацію в Україні, я тісно співпрацювала з цим проектом.

У 90-х протягом двох років я працювала в гуманітарній організації, яка саме працювала із жінками, які були жертвами збройного конфлікту. Були жінки-жертви згвалтувань у Боснії і Герцеговині, і я можу сказати про цей

досвід.

Але чому я виступаю сьогодні, тому що Хорватія була першою країною, яка почала працювати з питанням внутрішньо переміщених осіб, жертвами війни, також з правом на відновлення нерухомої власності та рухомої власності.

І ми були першою країною із колишньої Югославії, ми потім поділися цим із іншими країнами: із Сербією та з Боснією і Герцеговиною. І ви знаєте, що вони працювали у цьому напрямку теж із їхніми біженцями. І Хорватія чітко запровадила закон щодо внутрішньо переміщених осіб та біженців, і саме це визначення переміщених осіб було доволі проблематичним, але це визначення діяло до 2013 року. І, зважаючи на це визначення, люди, які повинні були покинути свої домівки через страх, чи через обстріли, через небезпеки війни, вони отримали статус переміщених осіб. І це визначало тих людей, які переїхали за кордон. Тому що одразу після війни, одразу це також була наступна хвиля переміщених осіб - це такі люди із національних меншин, які одразу переїхали після завершення війни. Вони переїхали на ті території, які були під захистом ООН. І все це створило певний хаос. І Хорватії треба було розібратися, з одного боку, з тими людьми, які на самому початку війни, вони повинні були переїхати, а далі треба було розібратися з тими людьми, які чи вони дійсно були змушені, чи вони через страх переїхали на інші території Сербії та Боснії і Герцеговини, і вони боялися залишатися у Хорватії. Нам треба було зрозуміти про те, як відновити їхні права, як відновити їхні майнові права. І це була проблема для Хорватії протягом багатьох років. Чому? Тому що у нас були три проблеми, з якими вам треба буде розібратися, коли ви вирішите розробити законодавство щодо постраждалих від збройного конфлікту. Перше – це дійсно чітке визначення, хто є жертвою війни чи збройного конфлікту. Тому що у Хорватії, у нас було розрізнення між війна на території Хорватії. Тому що в Сербії, вони визначають, наприклад, жертви, які були... В них є різні визначення на території Сербії, і вони не включали тих людей, які

постраждали на території Хорватії. Буде дуже важливо визначити, кого ви маєте на увазі.

Друга проблема, яку мала Хорватія, і ви теж стикнетесь, це хто буде вирішувати щодо цього статусу: чи це буде міністерство, чи це буде на рівні муніципалітету. Знову ж таки все залежить від того як у вас влаштоване місцеве самоврядування. Адже досвід Хорватії є таким, що ми зіштовхнулися із значною проблемою, у нас не було уніфікованого підходу до по суті інтерпретації того, хто у нас є особою постраждалою від збройного конфлікту.

Далі, третя проблема - це доступ до правосуддя, як дуже слушно зазначав попередній мій колега Крістіан.

Отож, доступ до правосуддя, він не є такою вже й проблемою, адже, як і у Сербії, у Боснії і Герцеговині, в Хорватії у нас є відповідна процедура, статус біженців тощо. Але, в той же час, проблема полягала власне в тому, яким чином суди розглядають та інтерпретують, що, власне, трактувати, як цивільну людину, постраждалу від збройного конфлікту. І коли ви починаєте обдумувати якраз ось ці питання, це ті три речі, котрі потрібно взяти до уваги.

І четверте, на що потрібно зважити, це паралельно із визначенням, із створенням законодавства потрібно знову ж таки впроваджувати відповідні тренінги з тим, щоб всі однаково розуміли ці поняття.

І також, що стосується процесу прийняття рішень, ми говоримо про уразливі групи осіб, людей, і тому потрібно, щоб був відповідний правовий захист тих людей, котрі будуть піддаватися відповідним процедурам, хто хоче отримати відповідний статус. Тобто ви, я б сказала так, ви по суті зобов'язані досить так чутливо все ж таки ставитися до цього питання.

У нас в Хорватії проводився круглий стіл, і одна жінка два роки тому отримала право на статус внутрішньо переміщеної особи через 20 років після того, як вона, власне, стала такою переміщеною особою. Тобто 20 років вона боролася за те, щоб отримати ось цей статус переміщеної особи, і вона вже

постфактум по суті отримала всі ті права у насолоді, котрі ми її відмовляли по суті 20 років.

Тобто це те, що українські законодавці повинні були більш ретельно обдумати. Тобто, хто може отримати статус постраждалої особи, яким чином ці питання врегулювати якомога правильніше, і кому віддавати пріоритет у всьому цьому процесі, адже всі справи одразу не розглянеш.

І Хорватія створила по суті дуже багато законів, підзаконних актів, котрі стосувалися постраждалих від збройних конфліктів, і значну частину взяв на себе Закон поновлення прав на власність і знову ж таки Закон про компенсацію.

Я читала, до речі, що розглядалася наша практика в Україні. Чому? Тому що Хорватія в певний час зіштовхнулася із проблемою, що на окупованих територіях була відповідно влада, котра видавала сертифікати, їхні суди працювали, і люди йшли на пенсію. Раптом через 4 роки ці люди, власне, зіштовхнулися з проблемою, що вони не могли отримати пенсії, наприклад, для того, щоб продовжувати своє нормальне життя. Ось це була така значна також проблема.

Ну, і це я окреслила такі найзначніші якісь такі виклики. І ті, хто належним чином використовував право, використовував закони, покладався на закони, вони мали все ж таки отримати право на ці пенсії, якщо б вони залишилися, для прикладу, у Сербії, раптом їх Хорватія по суті покинула без прав на ту пенсію, котру вони заробили.

І знову ж таки Конституційний Суд Хорватії дуже значною мірою допоміг у цій ситуації, адже вони виступили тоді із принципом не дискримінації, а рівності. І знову ж таки по суті співпрацювали спільно із адміністративними судами і прохали належним чином подбати про ось таких громадян.

Знову ж таки було багато у нас відповідно і скарг до Конституційного Суду, і Конституційний Суд все ж таки змінював прецедент, змінював підходи до, по суті, до осмислення цих справ і не дуже тісно співпрацював із

іншими судами, яким чином було б справедливо, в принципі, виносити рішення по тих чи інших справах, з тим щоб все ж таки забезпечити дотримання прав людини.

Не знаю знову ж таки, чи є в мене ще час...

ГОЛОВУЮЧА. На жаль, немає. Перепрошуємо. Дуже дякуємо.

СЛАВЦА БАНІЧ. .Вам дякую. Я намагалася такі основні меседжі, основні посили озвучити. І знову ж таки, якщо будуть запитання, я готова відповідати.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Славца, було дуже цікаво і практично. Тому що нам дійсно дуже варто зважати на досвід такий, який був на Балканах, і, власне, на що варто зауважувати, ви про сказали.

Зараз до нас доєднався ще один наш учасник пан Філіпп...*(Не чути)* з Міжнародного кримінального суду. І, власне, напевно, це той аспект, про який нам також треба думати, тому що в Україні точно більше людей відчують, що вони постраждали через збройний конфлікт, ніж ті, які постраждали через або внаслідок злочинів, які вчинені і в умовах збройного конфлікту, або грубих порушень прав людини, або злочинів проти людяності, чи воєнних злочинів.

Тому, пане Філіпп, вам слово про участь, власне, жертв або постраждалих від конфлікту в міжнародних процедурах.

ФІЛІП АМБАХ. Вітаю. Що, мені можна вже виступати?

ГОЛОВУЮЧА. Ви, напевно, не чули переклад або ще не ввімкнули переклад. Тож, будь ласка, слово вам.

ФІЛІП АМБАХ. Н напевно, я був не в тому каналі, перепрошую.

Заплутався.

Отож дозвольте, будь ласка, розпочати перш за все з того, що подякувати вам, що запросили. Перепрошую, що я настільки затримався, не почув початку. І зараз досить такий зайнятий час - кінець року, все накопичилося, як ви знаєте. І, як ви бачите, Міжнародний кримінальний суд зараз переживає такі скрутні часи, бо дуже багато чого відбувається. І знову ж таки є і хороші новини для тих, власне, громад, котрі постраждали.

Тож, що я буду робити? Коротенько надам вам огляд, яким чином ми визначаємо постраждалих у збройному конфлікті в Міжнародному кримінальному суді. Тобто, можливо, така інформація буде інформативною для цілей компенсації, для цілей відновлення прав. Але знову ж таки участь постраждалих, відповідна схема участі постраждалих у відповідних засіданнях кримінального суду, вона є вкрай важливою.

І я знаю, що знову ж таки багато таких гібридних рішень після цього було розроблено щодо участі постраждалих. І дуже в багатьох країнах оці найкращі практики, як-то кажуть, скопіювали та вставили, і знову ж таки визначення постраждалих також було запозичено.

Отож, я хотів би сказати про МКС (Міжнародний кримінальний суд) і хотів би сказати про сучасне розуміння цього процесу, що стосується саме визначення в рамках міжнародних кримінальних слухань. Але також і отакі партисипативні права, тобто можливість постраждалих брати участь у таких відповідних засіданнях.

І, будь ласка, зупиніть мене, коли я буду вже перебирати усі часові рамки, відведені на мене.

Отож, коротенько, що стосується визначення постраждалих. Воно досить чітко для МКС. Отож, це у нас записано знову ж таки чітко у відповідній статті. Тобто є три основні умови, котрі потрібно задовольнити. Перш за все, постраждала особа має бути особою, або це також може бути організація, котра по суті понесла якусь шкоду від певних дій. Отож вже досить просто, правда, початок? Перший такий простий посил. Це може бути

особа, індивідуальна особа або також організація.

Друге. Про що мова, коли ми кажемо "нанесена шкода"? Це повинна бути така шкода, котра напряду, прямо пов'язана з будь-якими зі злочинів, котрі відбуваються в рамках юрисдикції МКС. І тут ми підходимо до тих чотирьох відомих, тобто це геноцид, злочин агресії, злочини проти людяності і злочини військового часу.

І, таким чином, ви повинні завжди знову ж таки розглядати ось такі моменти, коли людина каже "мене обікрали" або особа зазначає, що було вчинено будь-який такий злочин, котрий не підпадає загалом під національне законодавство, навіть у якійсь конфліктній ситуації, коли МКС має юрисдикцію на розслідування цього випадку, то ці особи не зможуть, власне, подати позов безпосередньо в МКС.

Далі. У нас є також дуже важлива юриспруденція, котра стосується, яким чином має виглядати така заподіяна шкода. Отож, є у нас визначення, котрі було дано в рамках попередніх рішень МКС, котрі якраз і описували, що то за шкода. Перш за все, вона повинна бути пряма, і тільки якщо людина піддавалася тортурам, тоді, власне, вона може бути фігурантом у МКС і просити про компенсацію. І знову ж таки тут не зовсім вже розглядається, скажімо, не пряма віктимізація. Тобто візьмемо приклад батьків дітей-військових. Тобто молоду людину призивають до армії, і батьки цієї молодій людині втрачають свою дитину на війні в рамках конфлікту. І те ж саме стосується, для прикладу, якщо у нас є постраждала особа, котра загинула, як на рахунок найближчих, дружина, для прикладу, вона ж може бути непрямою постраждалою особою. І тому у нас у МКС є визначення, котре стосується особистої шкоди. Це має бути шкода, котра нанесена особисто особі, котра глибоко впливає, грубо кажучи, на цю особу. Це може бути психологічна заподіяна шкода, фізична, чи, можливо, втрата знову ж таки майна. І сюди входять усі ті постраждали, котрі є непрямими постраждалими по суті. І ви розумієте, що тут ми вже говоримо про дуже значну кількість постраждалих в рамках збройного конфлікту. Але дуже важливо

розмежовувати все це. Чи не так?

Знову ж таки потрібно копіювати відповідні рішення правосуддя, але також постійно їх якимось чином підкоригувати так, щоб вони відповідали здоровому глузду.

І дозвольте сказати також дещо про відповідні обвинувачення. В МКС ми по суті маємо справу з тими постраждалими, по справах яких вже уже йде відповідне слідство. І знову ж таки прокурор у певний момент часу вкаже на потенційний злочин, потенційного злочинця в рамках ось цього слідства чи розслідування цієї ситуації. І ці постраждалі вже можуть по суті подаватися і казати: так мене було віктимізовано в рамках ряду потенційних злочинів, котрі підпадають під вашу юрисдикцію, і я вже хочу, щоб ви діяли якимось у відповідному напрямку. І знову ж таки, такі постраждалі, вони можуть не мати процедурних якихось прав, хіба що є якийсь запит все ж таки відповідної палати послухати голоси, грубо кажучи, цих постраждалих. І знову ж таки, якщо мова йде про якусь відповідну справу і прокурор знову ж таки вказує ряд потенційних злочинців, і тут все стає цікаво. У той момент, коли у вас є ордер на арешт, ви по суті розпочинаєте досудові процедури. І тут постраждала особа повинна доповісти, що вони стали жертвами злочину, про котрий йдеться в рамках цього слідства. Тобто, бачите, такий тісний зв'язок між постраждалими та тими злочинами, котрі обговорюються в рамках цієї кримінальної справи. Тоді їх можуть викликати у МКС знову ж таки. Ось так виглядає процедура. Знову ж таки тут ми вже спілкуємося з постраждалими. І ось такі по суті обмеження у МКС щодо того, коли можуть постраждалі брати участь.

ГОЛОВУЮЧА. Мушу перервати вас. Мені так шкода, звичайно, але у нас вже не залишається часу. Ми ще знову ж таки повинні обговорювати інші теми. Можливо, ми можемо трішки пізніше ще поспілкуватися в рамках запитань та відповідей.

Дуже дякую за ваш виступ, за вашу інтервенцію і за цікаву

інформацію, котру ви надали нам. Дякую дуже, пане Філіпе.

Зараз би хотіла передати слово пані Ганні Христовій, керівниці проекту Ради Європи "Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II", доктору юридичних наук. Власне, поговорити трохи про підходи, зокрема, які були висловлені Венеційською комісією до визначення, хто ж такі є постраждали від конфлікту.

Пані Ганна, єдине що, прошу вас в ліміті 5 хвилин, якщо можна. Дякую.

ХРИСТОВА Г. Дякую, шановна пані Олена, що робить задачу майже нездійсненною. Але я буду вчитися у всіх попередніх доповідачів і доповідачок щодо успішності у подачі ключових тезисів у дуже стислий термін.

Дійсно, те, що лунає сьогодні, говорить про те, що це початок дуже важливої дискусії в українському суспільстві на найвищому політичному рівні і найвищому академічному рівні. І це означає, що ті тези, які лунають зараз, безумовно, мають бути розвинуті у подальшому для віднайдення очевидно доречних рішень.

І я дозволю собі зараз підсумувати окремі моменти дискусії станом на зараз, які вже пролунали, для того щоб рекомендації Венеційської комісії виявилися якомога більш, скажімо, щоб ми могли вже думати про те, як Україна може їх втілити.

Перше, і надважливе, питання було, власне, піднято як ключове, стосовно якого має відбуватися обговорення сьогодні, шановною пані Іриною Верещук, профільною віце-прем'єркою з відповідного питання, а саме: чи потрібний окремий закон, в який спосіб має бути врегульоване на законодавчому рівні питання захисту прав осіб, які постраждали від конфлікту? І я б продовжила це питання у той бік, якщо такий закон буде дійсно мати місце, то яка там має бути дефініція, і чи має це бути взагалі одна дефініція, чи можливі інші варіативні підходи, і основне - які саме

засоби захисту і відновлення порушених прав будуть в цьому законі пропонуватися, і для яких категорій осіб, які постраждали від конфлікту? Адже абсолютно очевидним є те, що відповідний законодавчий акт або законодавчі акти не можуть бути декларативними, бо інакше вони просто не будуть досягати цілей правового регулювання. Це абсолютно вже очевидно для всіх. Давайте не ходити цим колом і не створювати декларативні, непрацюючі юридичні норми, які по суті такими не є, адже це є слово, а не політичні декларації. Я думаю, що це загальна мета, яку всі підтримають.

І далі важлива теза полягає в тому, що міжнародні стандарти передусім, очевидно, Організації Об'єднаних Націй відповідні доповіді комісару і Верховного комісару ООН у справах прав людини по перехідному правосуддю і правах людини, відповідна позиція Європейського суду з прав людини, Ради Європи, очевидно, в тому, що немає єдиної універсальної моделі перехідного правосуддя. Ніхто не запропонує її для України. І, навпаки, доповіді побудовані у такий спосіб і рекомендації державам, що кожна держава має врахувати свої особливості і запропонувати найбільш оптимальну, свою модель. І саме тому і рекомендації, які містяться і втілені у висновку Венеційської комісії, орієнтовані на пошук власної моделі, але з урахуванням відповідних стандартів. Тому за відсутності моделі є, тим не менше, стандарти і є рекомендації, які надають уповноважені міжнародні органи, міжнародні інституції, і зараз я сконцентруюся саме на позиції Венеційської комісії.

Відповідно третя теза полягає в тому, що, очевидно, вже з того, що пролунало, і шановні міжнародні експерти це підтвердили, що за загальним терміном "особи, що постраждали від конфлікту" ховається абсолютно різний обсяг понять і різні категорії, які потребують люди, права яких мають бути забезпечені відповідними засобами реагування. І очевидно, що особи і жертви війни потребують одних засобів реагування; особи, які постраждали, можуть включати різні категорії і засоби захисту, скажімо, більш ніж... або близько півтора мільйона внутрішньо переміщених осіб і осіб, які зазнали

безпосередньої шкоди життю і здоров'ю, так само, як і захист цивільних осіб і військовополонених, вони відрізняються. І відповідно кожна категорія осіб, які постраждали від конфлікту, потребують чіткого законодавчого визначення саме тих засобів, які відповідають характеру завданої шкоди. І тут дуже важливо було б звернути увагу на те, на що звернув увагу шановний пан Філіпп, але, звичайно, в контексті кримінальної юстиції і Міжнародного кримінального суду. І нам треба подумати, наскільки застосувати цей підхід на загальнонаціональному українському рівні, що завдана шкода має бути індивідуалізованою, тобто ми не можемо говорити про те, що вся країна, звичайно, постраждала від конфлікту і кожен по-своєму це пережив. Все ж таки індивідуалізація шкоди – це є важливий елемент при обмеженні, при, скажімо, окресленні кола тих осіб, які постраждали від конфлікту, і їх окремих категорій, на чому я наголошую.

І, зрештою, про можливі шляхи вирішення відповідного питання. Нещодавно, і це добре відомо, і ми наголошуємо, що наразі український переклад оприлюднений на сайті Венеційської комісії, Венеційська комісія надала свій висновок, свою рекомендацію *opinion* щодо проекту Закону про засади державної політики перехідного періоду.

І, по-перше, очевидно, це той документ, з яким важливо ознайомитись Україні для того, щоб бачити певні перспективи подальшого вдосконалення законодавства. І цей документ містить пряму вказівку на те, що відповідний законодавчий акт про перехідний період має бути передовсім орієнтований на права постраждалих осіб.

Розуміючи, що в мене лишається буквально одна або дві хвилини, я зверну увагу на конкретні пункти, де це зазначено, не маючи можливості їх захитувати, але що буде знову-таки потім важливе для опрацювання.

Пункт 17 рекомендацій прямо вказує на те, що проект закону пропонує певне тлумачення минулого, у той же час він має бути більше орієнтований саме на права постраждалих осіб.

Пункт 54 прямо і безпосередньо вказує на те, що для комісії стало

несподіваним, що права постраждалих на засоби правового захисту і на відшкодування, або в широкому розумінні - на репарації, жодним чином детально не розглядаються у відповідних розділах законопроекту. Разом з тим, хоча вони і можуть бути деталізовані на рівні окремих законодавчих актів, принаймні жертви порушень міжнародного права, прав людини і міжнародного гуманітарного права, їм має бути гарантований рівний та ефективний доступ до правосуддя, адекватне, дієве і швидке відшкодування завданої шкоди і доступ до відповідної інформації про порушення прав і відшкодування.

Так само в проекті закону мають бути виписані підходи до компенсації, до розміру компенсації, до засобів визначення відповідного розділу.

І нарешті 65 пункт, 103 пункт і далі в підсумкових рекомендаціях Венеційська комісія звертає увагу на право на правду і на те, що право на правду передовсім спрямоване на захист постраждалих осіб. І відповідно в першу чергу відповідні розділи відповідного законодавчого акту, який буде схвалений у свій час Україною, мають бути зорієнтовані саме на права постраждалих осіб і на права всіх осіб, а не тільки тих, які постраждали від конкретного суб'єкта, зокрема від Російської Федерації, адже бойові дії можуть спричинити шкоду, і відповідно жертви можуть бути з усіх боків.

І, зрештою, на останнє. Венеційська комісія в пункті 103, вказуючи, що терміни у відповідному законопроекті не завжди вживаються у контексті, який є традиційним для міжнародного публічного права, вказує, що Україна, звичайно, може брати власну інтерпретацію міжнародного права, але, тим не менше, має бути застосований саме комплексний підхід, орієнтований на права постраждалих, і передусім який гарантує їм належний правовий захист і відповідні репарації.

І остання теза з мого боку буде полягати в тому, що, можливо, саме цей законодавчий акт, а саме закон, майбутній закон про державну політику перехідного періоду міг би бути належною законодавчою нішею для

окреслення загального підходу держави до поняття осіб, що постраждали від конфлікту, їх категорій, відповідних засобів захисту, відповідних форм репарацій, тоді як окремі законодавчі акти могли б деталізувати окрему категорію постраждалих осіб і вже чітко і практично виписувати ефективні механізми відновлення і захисту їх порушених прав.

Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Ганно. Ви так зробили нам дуже доречний лінк, зв'язок між міжнародною практикою, яку нам шановні міжнародні експерти представляли, між тим, що вже було і зареєстровано в парламенті, і ті напрямки державної політики, про які ми говорили в попередній частині. Зараз ми можемо перейти вже до дуже практичних речей.

Дякую вам дуже за такі влучні коментарі по тому законопроекті, який був зареєстрований, ще раз наголошуючи на тому, що є різні форми відновлення і компенсації порушених внаслідок конфлікту прав постраждалих осіб.

Тому зараз ми переходимо до блоку, який стосується України і українських реалій і того, власне, які можуть бути поради для визначення поняття "постраждалих внаслідок збройного конфлікту осіб".

І зараз би я хотіла, по-перше, ще раз нагадати, що у нас відбувається переклад, тому не поспішайте, друзі, говорити, зважаючи на наших прекрасних перекладачів, які мають донести також цю всю інформацію іноземним колегам, які також долучилися до нас і слухають нас. І друге, що, будь ласка, в ліміті до 5 хвилин, а якщо менше, то зовсім добре буде, ще краще.

Зараз я прошу до слова Уладзіміра Щербау, голову відділу з права на фізичну недоторканність і прав людини в контексті збройного конфлікту, моніторингової місії ООН з прав людини в Україні.

Пане Уладзімір, прошу вас.

ЩЕРБАУ У. Дуже дякую. Я буду намагатися за 3 хвилини тоді виступити. І дуже повільненько.

Отож, знову ж таки від імені ООН дуже приємно бути з вами. Безумовно, ми всіляко відстоюємо всі ті елементи про, які ви говорите: і правовий захист, і відшкодування збитків і компенсацій. Дійсно, потрібна відповідна така всеохопна, всеосяжна система.

Отож, знову ж таки наша місія підготувала загальний огляд щодо того, яким чином можуть виглядати державні політики, державна політика загалом, там міститься і аналіз, і відповідні пропозиції. І знову ж таки я сподіваюсь, що наш аналіз буде інформативним, але я поділюся з вами кількома такими bullet points, такими тезами.

Перше: справді визначення. Я, власне, ми, власне, не віримо, що країні потрібно все ж таки застрягати на питанні визначення постраждалого від збройних конфліктів. Пан Кориневич загалом досить непогано окреслив цей термін, пан Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим. І потрібно знову ж таки чітко ідентифікувати категорії бенефіціарів. І знову ж таки потрібно, щоб держава пропонувала відповідні компенсації та відшкодування збитків всім цим категоріям. Потрібні відповідні механізми відшкодування збитків, і потрібно дуже гарно, як ми кажемо, окреслити і описати, визначити от саме ці механізми відшкодування, не стільки скільки, власне, якісь інші.

Безумовно, потрібно мати пакет хороших законів, і кожен закон може охоплювати по суті кожен окрему категорію особи, котра постраждала. І я думаю, що певна робота знову ж таки вже відбувається. І також хочу нагадати, що окремі особи можуть підпадати під певні окремі категорії, під ряд категорій. Тобто може бути особа, котра є постраждалою з декількох точок зору.

І знову ж таки категорії добре відомі тим, хто працює над цим питанням. Я не буду повторюватися. І знову ж таки, чиї сім'ї, для прикладу, постраждали внаслідок загибелі. Далі - втрата знову ж таки житла. Це дуже

масштабна також категорія. Далі - ті, хто зазнали сексуального насильства, незаконного затримання, ув'язнення. Ті, хто піддавалися тортурам. Ті, хто пропали безвісти.

Ще маю 30 секунд. І, безумовно, ми маємо дуже генеричні такі визначення. І, для прикладу, дитина, на котру впливав конфлікт, і в результаті у нас півмільйона дітей потенційно, котрі мають право на якісь, по суті, компенсації. Тому потрібно досить вузько сформулювати ці категорії. Вони можуть бути не абсолютно інклюзивними, їх можна якось розширяти, додавати. Але знову ж таки потрібно бути готовими, що пізніше їх потрібно буде якось розширювати.

Останнє, що я хочу зазначити, важливо знову ж таки бути інклюзивними і знову ж таки розглядати також тих людей, котрі проживають у Криму та на територіях, не підконтрольних українському уряду, щоби ці люди також вигравали від відповідних схем.

Для прикладу. Якщо ми говоримо про жертв, для прикладу, бойових дій, це 11 тисяч людей можуть мати вже право на це. Із них 6 тисяч, навіть 8 тисяч отримали інвалідність відповідну тощо. І ми вважаємо, що ці механізми повинні дозволяти також таким людям, щоби вони вигравали від відповідних... *(Не чути)* інклюзивних.

Перепрошую, трішки перебрав.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, Уладзімір. По-перше, перфектне дотримання часу. По-друге, дякую за дуже важливу інформацію, і взагалі за позицію стосовно того, що дійсно дивно надавати статус без жодних механізмів і бенефітів, якщо ми кажемо про дітей, які постраждали внаслідок бойових дій чи воєнних дій. І це, напевно, має бути змінено.

Зараз хотіла би дати слово для короткої інтервенції пані Лідії Кузьменко, яка доєдналася до нас. До того не було в неї змоги через технічні проблеми. Тому пані Лідія Кузьменко, радниця з правових питань УВКБ ООН в Україні, 3 хвилини.

КУЗЬМЕНКО Л. Дякую дуже. Я хотіла б просто продовжити те, про що тільки що казав Володимир. Скажу коротко, колеги.

УВКБ ООН цього року розпочало так званий моніторинг з питань захисту. І ми аналізували ситуацію з життям, з умовами життя вздовж лінії розмежування. Це територія 20 кілометрів вздовж лінії, 156 населених пунктів. І от, щоб конкретно не говорити про проблеми, які саме ці регіони переживають, - конкретно про ті речі, які безпосередньо пов'язані із визначенням жертв конфлікту, осіб, постраждалих внаслідок конфлікту, і тими речами, з якими доведеться працювати тривалий час після завершення гарячої фази конфлікту. Це забруднення мінами і неможливість використання земель, і відповідно відсутність можливості використання своєї власності в багатьох випадках, це порушене право власності. Це руйнування, які відбулися внаслідок обстрілів. Так, наразі в Україні діє процедура компенсації за зруйноване житло, але не всі типи майна наразі можна компенсувати. І це завдана шкода життю та здоров'ю людей, а також, мені здається, ще не озвучене сьогодні або не озвучене прямо, – це насильство, пов'язане з конфліктом: сексуальне насильство та інші види насильства, пов'язані зі збройним конфліктом.

І це все ті окремі категорії людей, які зараз, сьогодні, як ми говоримо, саме в цей час проживають і стикаються на територіях, контрольованих урядом України, потребують допомоги, але ще не знайшли повного свого відображення і доступу до тих самих бенефітів, до тієї самої допомоги, якої вони потребують, починаючи від психологічної, соціальної реабілітації і закінчуючи матеріальною підтримкою і підтримкою з метою досягнення сталості в їхньому житті, з досягнення стабільності, можливості працювати на себе, заробляти і так далі.

Коротко це все. Тільки скажу, що результати цього моніторингу будуть презентуватися найближчим часом більш детально для широкої аудиторії. І ми готові поділитися більш детально цими результатами.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Лідія, і за таймінг чудовий.

І хочу зараз передати слово пану Олегу Тарасенку, старшому стратегічному юристу Благодійного фонду "Право на захист". Саме пан Олег і його колеги займаються стратегічними кейсами, власне, в питаннях, які стосуються компенсацій.

Я думаю, що, пан Олег, хвилин п'ять якщо вкладетесь, буде дуже добре. Поділіться з нами, будь ласка, досвідом і взагалі практикою судовою, які можна зробити висновки з цієї судової практики, що зараз ми маємо.

Пане Олеже, вам слово.

ТАРАСЕНКО О. Дуже дякую, Альона. Дуже дякую організаторам за можливість виступити і попередньо спікерам за їх дуже цікаві виступи. Я сподіваюся, що я буду дуже коротко.

Хотілося б погодитися і підкреслити те, що говорили попередні спікери, пані Ганна Христова і пан Уладзімір, про те, що, крім визначення, необхідно конкретно ефективний захист прав людей, які постраждали, в тому числі компенсаційні механізми.

І зауважу, що на сьогоднішній день є одна дуже важлива категорія людей, які залишилися взагалі без уваги держави, - це люди, які втратили близьких родичів внаслідок збройного конфлікту, саме родичів, які не були комбатантами. І для цих людей залишився єдиний шлях - це судовий шлях отримання компенсації від держави. Наскільки, як ми знаємо, люди, які втратили житло, або люди, які отримали поранення, що призвело інвалідності, отримали певні гарантії, певну компенсацію від держави. Принаймні ці процеси тривають, і є законодавчі підстави для цього. Однак люди, які втратили близьких, в цих жахливих умовах, вони вимушені йти до суду. І, зокрема, я хотів сказати, що в нашій практиці 17 справ закінчилися позитивними рішеннями в судах першої інстанції, десять з них вже пройшли

апеляційні суди і ці рішення набрали законної сили. І всі ми чекаємо на рішення Великої Палати Верховного Суду в одній із наших справ якраз, до речі, щодо загибелі чоловіка позивачки.

І, власне, я хочу зауважити, що рішення судів, на жаль, як багато ми бачимо в інших справах, вони просто не виконуються державою, що є дуже великою проблемою. І хочеться звернути увагу на те, що цій проблемі треба приділяти увагу вже зараз, бо люди, які вимушені були рік-два судитися і ходити в судові засідання, і розповідати суддям і представникам держави про те, саме в яких умовах вони опинилися, як вони витягали рештки своїх загиблих дітей, своїх загиблих батьків під розвалинами будинків, наприклад. Вони в підсумку отримують судові рішення, яке не хоче виконувати Державна казначейська служба, посилаючись на те, що немає відповідної бюджетної програми, і вважаючи, що Закон про гарантування виконання судових рішень не розповсюджується на ці правовідносини. Тобто ми бачимо, що не тільки відсутній механізм адміністративний для виплат компенсації таким людям, які зазнали дуже важких психологічних травм, але й те, що, навіть коли вони отримають позитивне рішення, ці рішення на жаль не виконуються. І це те, з чим можна працювати вже просто зараз.

І, підсумовуючи, я хотів би сказати, що дійсно саме визначення і декларативні норми, вони не вирішують проблему, хоча є дуже важливим етапом, але ми маємо, на мою думку, сфокусуватися саме на ефективному захисті прав і на тому, щоб постраждалі отримали реальні компенсації, репарації.

У мене все. Дуже дякую. Я намагався бути дуже стислим.

ГОЛОВУЮЧА. Олеже, в тебе вийшло. Дякую дуже, і дякую дуже за те, що ти підкреслив, власне, проблеми, що навіть надання перфектного визначення, надання навіть способів компенсації належних відповідно до міжнародної практики розбивається, або можуть розбитися об те, що просто ці рішення можуть не виконуватися, навіть адміністративні, як зараз не

виконуються судові. Дякую дуже.

Зараз я хочу дати слово для короткого виступу пану Віктору Іванкевичу, представнику Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод людини у Офісі омбудсмена українського. Пане Вікторе, вам слово.

ІВАНКЕВИЧ В. Добрий день, шановна ведуча, шановні учасники цього круглого столу. Ця тема, яка сьогодні обговорюється, вона є надважливою для України. І я вам хочу передати вітання від Уповноваженої Людмили Денісової, яка, на жаль, планувала, але не змогла взяти участь в сьогоднішньому круглому столі.

Я не буду повторюватись про те, що вже було сказано попередніми виступаючими. Хочу тільки вас проінформувати, що відповідно до основних принципів і керівних положень, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини, жертвами є всі, хто зазнав утисків своїх прав і свобод. І у випадку збройної агресії Російської Федерації в Україні – це громадяни, які змушені були покинути свої домівки і переїхати на підконтрольну територію України (це півтора мільйона внутрішньо переміщених осіб), і це ті громадяни, що залишилися на території, окупованій агресором.

Я не буду перелічувати те законодавство, яке сьогодні створено для внутрішньо переміщених осіб, але можу сказати наступне, що, на жаль, внутрішньо переміщені особи часто нашим законодавством дискримінуються. І тому завдання і наших парламентарів, і наше завдання, щоб все ж таки це законодавство привести до відповідних норм, щоб внутрішньо переміщені особи і особи, які залишились на територіях, окупованих Російською Федерацією, не зазнавали такої дискримінації.

В національному законодавстві сьогодні також дуже мало є визначень жертв цього конфлікту. Питання частково врегульовано стосовно дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Це Постанова уряду "Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та

збройного конфлікту" (№ 268).

Також відповідно...

ГОЛОВУЮЧА. Пане Вікторе, я перепрошую, що мушу вас перервати. І дуже дякую про те, що ви сказали про діяльність Уповноваженого і пропозицію Уповноваженого в цих питаннях.

ІВАНКЕВИЧ В. Я не встиг нічого ще сказати.

ГОЛОВУЮЧА. Ви встигли сказати, що Уповноважена в курсі цієї роботи, що вона вважає це дуже важливою роботою. Але я змушена вас зупинити, тому що в нас ще є виступи, і час в нас безперервно...

ІВАНКЕВИЧ В. Я єдине, що хочу додати, що ми сподіваємось, що сьогоднішнє обговорення цих проблем дасть поштовх для прийняття надважливих проектів, які сьогодні знаходяться у Верховній Раді і які ще будуть внесені суб'єктами законодавчої ініціативи з цих питань.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Вікторе. Дякую за підтримку Офісу Уповноваженого ініціатив, які стосуються компенсаційних механізмів, напрацювання їх, це дуже важливо.

У нас залишилося, колеги, чотири виступи: два з них в програмі і два з них, які вже були заявлені додатково. Я дуже прошу зараз спікерів намагатися говорити до 5 хвилин бажано і найголовніше, що ви хотіли би сказати в рамках цього нашого обговорення, щоб залишилося хоч трошки часу для дискусії, хоча б маленької.

Пан Михайло Каменєв, керівник експертної групи формування політик розбудови миру Директорату розбудови миру, Мінреінтеграції. Власне, пан Михайло був дотичний до написання законопроекту про перехідний період. І

хотілося б також, щоб ви висловилися стосовно законодавчих підходів, які ви бачите, міністерство бачить у закріпленні поняття "постраждалої особи" в законодавстві України.

Пане Михайле, вам слово.

КАМЕНЄВ М. Дякую, Олено. Дякую всім учасникам і організаторам круглого столу.

Тема справді актуальна. Відповідний законопроект передбачений і планом законопроектних робіт Верховної Ради, і планом пріоритетних дій уряду на 2021 рік. Проте поки що таких законопроектів від уряду немає. Водночас є велика кількість законопроектів різних, різної тематики, які стосуються саме теми постраждалих від збройної агресії, від тимчасової окупації, проте поки що немає якогось єдиного руху, куди це буде рухатись.

Тема важлива, про це говорять і громадські організації, і благодійні фонди. Мінреінтеграції отримували відповідні звернення Донецької та Луганської ВЦА. Ми все це опрацьовуємо, ми про цю проблему знаємо. Темі присвячена увага в урядовому законопроекті про засади державної політики перехідного періоду 5844, про який говорила пані Ганна в контексті висновку Венеційської комісії.

Законопроект передбачає встановлення гарантій, відшкодування завданої майнової та моральної немайнової шкоди, тобто як основа, рамка для подальших дій. Тобто гарантію ми пропонуємо цю встановити. А також реалізовувати системні заходи з ресоціалізації постраждалих осіб. І під ту термінологію ми підбирали свідомо, про це вже говорила і пані віце-прем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції, і пан Представник Президента в Криму, пан Кориневич, саме термін "постраждали", не "жертва", не "потерпілі". Хоча міжнародне право якраз говорить про жертв, водночас навряд чи це доцільно. І правильно зробили, що в назву круглого столу винесли саме термін "постраждали".

Водночас варто вказувати на постраждалих від чого, тобто показувати

першопричину. Це саме збройна агресія Російської Федерації проти України та тимчасова окупація. Не варто апелювати до абстрактного конфлікту, який може викликати двояке трактування. Одразу виникає питання, який конфлікт: міжнародний, не міжнародний - і так далі? Не йде мова про односторонність або відмежування частини постраждалих, є лише вказівка і важливість вказувати на першопричину.

Спробу чітко визначити коло постраждалих містить низка законопроектів, які на розгляді парламенту. І це доволі великі переліки для того, щоб детально визначити всі можливі випадки. І тут, правда, треба встановлювати різні гарантії, різні компенсаційні заходи для різних категорій. Не можна всіх звести під одне визначення, бо багато людей кажуть, що постраждалими є все населення України, якщо дивитись дуже широко. Або, якщо казати, наприклад, тільки про ВПО, мешканці тимчасово окупованих територій, – це мільйони людей. Навряд чи можна їх звести під єдині гарантії, єдині стандарти, як і людей, які, наприклад, постраждали від вибухових засобів або людей, які втратили своїх родичів, або зазнали шкоди здоров'ю. Тобто треба однозначно робити різні підходи.

Можливо, те визначення, яке згадував пан Антон Кориневич, доцільно інкорпорувати, оце от загальне визначення, яке описує всі можливі випадки, коротке, до урядового законопроекту. Це якраз може бути предметом для обговорення під час його підготовки до другого читання.

Але не варто йти шляхом точкових змін до різних законів, а треба все-таки створити закон, який би стосувався постраждалих і чітко би визначав це. Бо зараз, як це відбувається: в основному йде через різні інструменти, які не призначені для історії 2014-2021 років. Тобто законодавство по боротьбі з тероризмом, законодавство по цивільному захисту використовувалося для того, щоб виплачувати компенсації, це неправильно. Тобто це так само, як проведення антитерористичної операції, яка явно не створена була для того, щоб відбивати збройну агресію.

ГОЛОВУЮЧА. Пане Михайло, дякую вам дуже.

КАМЕНЄВ М. Можна наостанок все-таки?

ГОЛОВУЮЧА. Так, будь ласка.

КАМЕНЄВ М. Мінреінтеграції готове долучатись до будь-яких розробок, але хочеться почути, який подальший рух, які подальші кроки. Всі виступаючі підтверджують важливість розробки, але що буде далі, як буде рухатися цей процес, це от дуже цікаво.

ГОЛОВУЮЧА. Це всім цікаво, мені здається, для того тут ми починаємо цю дискусію більш широко, щоби думати над тим, куди рухатися. До речі, ви сказали про те, що важливо говорити, причинно-наслідкові зв'язки щоб прослідковувалися, що люди постраждали, внаслідок чого.

Я хочу запросити до слова пані Тетяну Кисельову, керівника Центру досліджень медіації та діалогу Києво-Могилянської академії. Власне, яка працює з діалогами, і, напевно, точно їй є що сказати стосовно того, наскільки вордінг важливий і означення постраждалих. Пані Тетяно!

КИСЕЛЬОВА Т.С. Доброго дня. Я буду дуже коротко.

І хочу привернути увагу до аспекту інклюзії постраждалих осіб саме в процес законодавчого регулювання. Чому інклюзія має бути?

По-перше, навіть перший виступ пана Кориневича задекларував і сказав про те, що в самій концепції щодо перехідного періоду цей принцип записано. Однак, якщо б ми йшли за міжнародними стандартами, то і сама концепція, і законопроект про перехідний період, і всі інші чудові прекрасні законопроекти, про які ви кажете, мали б розроблятися на основі публічних консультацій в діалоговому підході із залученням самих постраждалих і організацій громадянського суспільства.

Чому інклюзія має бути? Нормативно тут є ціла сторінка резолюцій ООН. У нормальному демократичному суспільстві це нормальний процес, але щодо перехідного правосуддя це навіть більш важливо, ніж в інших аспектах. Прагматично, якщо ви почитаете всі дослідження процесів перехідного правосуддя, одна з таких болючих помилок, які були зроблені, це незалучення постраждалих від збройного конфлікту в законодавчі процеси.

Чому не можна замінити формальні процеси і консультації неформальним спілкуванням? От пані міністр поїхала поговорила з людьми, пан Кориневич завжди зустрічається з людьми. Не можна замінити, тому що ті розмови, які ведуться, вони не є репрезентативними, ви не маєте загального уявлення. Це перше.

По-друге, процес має бути документованим хоча б для того, щоб представити цю документацію для тих самих міжнародних органів і показати наочно, що інклюзія була. Як це зробити? Дуже швидко.

В усьому світі ці процеси віддаються на аутсорсинг. Ми не можемо зараз вимагати, щоб пан Кориневич, чи пані Луньова, чи будь-хто особисто проводили такі консультації. Це складні, технологічно складні процеси. На сьогодні за сім років є вже фахівці, які це можуть робити за допомогою ОБСЄ, координатора проекту, така спільнота є. Як це робиться? Дуже швидко. Такі фахівці залучаються, робиться дизайн діалогових процесів, аналіз стейкхолдерів, визначення питань для консультацій, залучення, в тому числі зараз можна залучити громадян України, які мешкають на непідконтрольних територіях; проведення консультацій, обробка даних і звіт. За бажанням і за наявності політичної волі такі процеси вже б мали бути запущені. Ну, і ніколи не пізно.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Тетяно. Дійсно, важливо питати людей. Звичайно, тільки ми можемо стикнутися, і обов'язково стикнемося з тим, що люди, які проживають на непідконтрольних територіях зовсім не так

розуміють поняття постраждалого населення, як люди, які проживають на підконтрольних територіях. І це до того також треба бути готовим.

Єдине, зараз, я би хотіла дати слово тим, хто писав в чат. Це заступник Голови Донецької обласної державної адміністрації пан Вадим Філашкін. Я дякую за те, що ви були весь час з нами. Сподіваюсь вам також було корисно почути обговорення. Пане Вадиме, вам слово.

ФІЛАШКІН В.С. Доброго дня, шановні колеги! Доброго дня, шановна Ірина Андріївна! Доброго дня, шановні наші міжнародні партнери!

Буквально годину вже, дві приїхав з лінії розмежування. Хочу сказати, що Донецька обласна державна військово-цивільна адміністрація допомагає людям, безпосередньо які постраждалим від збройного конфлікту. Та хочу передати від людей велику дяку нашим міжнародним партнерам, які допомагають також. Та хочу передати окремо Міністерству реінтеграції в особі Ірини Андріївни. Та велику дяку за законопроект, який був детищем Браганчук Інні Олександрівни, про компенсацію, яку ми сьогодні згадували неодноразово, за зруйноване житло.

А Донецька обласна військово-цивільна адміністрація на теперішній час схвалила відповідних позитивних актів на виплату компенсацій майже на 94 мільйона, це було два тижні тому. До кінця року ми схвалимо ще - і буде сума більше 100 мільйонів.

Також відремонтували за кошти обласної військово-цивільної адміністрації державної більше 3 тисяч 680 домів, які постраждали від збройного конфлікту, та допомогли людям.

Що хочу сказати від людей, з якими спілкуюся безпосередньо, та наші керівники, які від'їжджають на лінію розмежування. Дуже приємно, що сьогодні згадав і пан Олег, і інші керівники, і модератори неодноразово щодо компенсації особам, які втратили того чи іншого члена сім'ї. Я говорю не за зруйноване житло, а за людей, які втратили чи кормильця, чи члена сім'ї, та також люди, які постраждали, отримали поранення та стали

інвалідами. Це дуже важливо, що сьогодні вже на кінці нашої дискусії ми це піднімали питання, це дуже важно. І якщо на законодавчому рівні це буде питання, воно буде прийнято, люди отримують дуже велику допомогу від держави.

Також хочу звернути ще на один напрямок допомоги людям, які переїхали з тимчасово окупованої території та залишили там житло на окупованій території. Така кількість людей дуже велика, не будемо вдаватися в подробиці і в статистику, тому що вже певний час. І дуже дякую, пані модератор, за представлене слово.

І це три основних питання, на які нам потрібно звернути увагу і допомогти людям: компенсація за кормильця - члена сім'ї, який загинув чи отримав поранення та став інвалідом; і компенсація людям, які залишили житло на тимчасово окупованій території.

Дуже приємно, що запросили Донецьку обласну військово-цивільну адміністрацію на таку нараду, дуже приємно поспілкуватися. І дуже було приємно почути думку міжнародних партнерів. Дуже дякую за запрошення. Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Пане Владиме, дякую вам дуже за те, що берете участь у заході. Не кожний представник державних адміністрацій добуває до кінця подібних заходів, тому дуже вдячні вам за те, що ви весь час були з нами.

І також, напевне, наостанок я хочу дати слово представнику Офісу Генерального прокурора, заступнику начальника Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, пані Зері Умерівні.

Я хотіла би запитати вас. У мене є запитання. Ми сьогодні чули вже статистику від правоохоронних органів, від МВС, можливо, ви також. Як це корелюється з тим, що робить Офіс Генерального прокурора? Ця статистика, наскільки вона корелюється, як вона відображає взагалі стан кримінальних проваджень по цій темі?

КОЗЛИЄВА З.У. Всім добрий день, вітання! Точніше, вже, я думаю, добрий вечір. Я постараюсь дійсно коротко.

Всі попередні доповідачі, в принципі, дуже хороші виступи, багато цікавого, теж вдячна доповідачам. І, зокрема, представнику Міністерства внутрішніх справ Богдану Драп'ятому, що він сказав про ті проблемні питання, які пов'язані з розслідуванням кримінальних проваджень. Однак він говорив про кримінальні провадження щодо злочинів, вчинених у зв'язку з проведенням АТО та ООС. Ну, я звернула просто на це увагу. В нашому випадку ми говоримо про злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту, і це більш широка категорія злочинів.

І ті проблеми, про які він говорив, дійсно існують. Ми давно підтримуємо зміни в Кримінально-процесуальний кодекс України і Кримінальний кодекс України щодо імплементації міжнародного гуманітарного права і міжнародного кримінального права в Кримінальний кодекс і відповідних змін в процесуальне законодавство щодо строків досудового розслідування і щодо інших змін в КПК України.

Але я от додатково до цього хотіла сказати, що перехідне правосуддя, безумовно, визначення постраждалих осіб для перехідного правосуддя для завдань, виконання завдань його, надважливим є, всі це теж підтвердили. Офіс Генерального прокурора давно, і департамент відповідний, і наші обласні прокуратури беруть участь у відповідних законопроектних ініціативах. Але я от хотіла на деяких моментах дуже коротко постаратись зупинитись.

Вже сьогодні йшла мова про те, що потерпілі і постраждалі жертви – це не є тотожні поняття. Я б хотіла звернути увагу на ту статистику, про яку говорив Богдан. Але питання визнання особи потерпілим, воно теж має певну проблематику. Тому що у нас особа визнається потерпілою, коли вона пише заяву відповідну, або її близький родич чи член родини у випадку, якщо особа загинула або немає можливості самотійно написати заяву, відповідне

пише звернення; або слідчий прокурор, суддя може визнати особу потерпілою виключно за її письмовою згодою. І у нас є дуже багато кримінальних проваджень стосовно певних категорій постраждалих, жертв збройного конфлікту, які не є визнаними потерпілими. Це окреме, ну, як на мене, питання, яке в подальшому потребує обговорення і звернення на це уваги. Тому що постраждалі – це є більш широка категорія, але всі потерпілі в кримінальних провадженнях належатимуть до категорії постраждалих від збройного конфлікту. І в межах компетенції органів прокуратури це будуть ті особи.... І ще я хотіла сказати дві такі, не одразу про які можна здогадатися, категорії осіб: це в рамках кримінальних проваджень у нас можуть подаватися цивільні позови, якщо це, наприклад, особа не є потерпілою, але їй ж завдана... Вибачте, навпаки, якщо особа є потерпілою і їй також завдана моральна шкода, окрім матеріальної або фізичної шкоди, також моральна; або інша майнова шкода, яка не є прив'язкою до самого статусу потерпілого, але в рамках цих проваджень може прокурор також подавати.

І з 2014 по 2016 роки теж прокуратура могла представляти інтереси громадян в судах. І от сьогодні мова йшла про дітей, були певні категорії, скажімо так, осіб, в тому числі діти неповнолітні, де прокуратура представляла їхні інтереси в судах, і, наприклад, це спрощувало отримання ними ряду документів, підтверджуючих особу, вирішення питань, які пов'язані з дискримінацією осіб, які залишились на тимчасово окупованих територіях. Це теж таке окреме питання.

Чому я звертаю увагу? Що в майбутньому ці всі особи можуть бути включені до певного реєстру постраждалих. І, окрім того, що вони будуть включені, це говорить про те, що на момент створення цього закону, прийняття закону, або створення відповідних реєстрів варто враховувати практику, яка вже на сьогодні існує, стосовно певних виплат певним категоріям осіб, скажімо так, певних комісій, які займаються окремими категоріями осіб. Наприклад, представники департаменту є членами комісії,

яка займається виплатами осіб, які були незаконно позбавлені волі і в результаті одночасного обміну людьми були звільнені з'вдти, і відповідно отримують теж певні виплати. До того, щоб врахувати ту практику, яка є.

І ще один буквально коротко момент, на який я хочу звернути увагу, що в міжнародній практиці, от сьогодні дуже цікаво розказували, репарації постраждалим представляються не тільки у вигляді виплат матеріальних, грошових коштів та за певні матеріальні збитки, які були понесені, а це може бути більш широке поняття, яке треба враховувати. Це може бути і притягнення винних осіб до відповідальності саме по собі, і певні там процедури примирення, вибачення і так далі. Я до того, що це дуже широке коло, і відповідно коло постраждалих осіб, воно теж може бути максимально широким і ширшим за безпосередніх жертв чи безпосередніх потерпілих. І, як на мій погляд, це на майбутнє такі питання, дуже важливі, які категорії до них будуть належати, і врегулювати на правовому рівні особливості відшкодування, точніше так, особливості репарацій для кожної окремої категорії осіб, що це може бути. Тому що це дуже різні можуть бути процедури: і це суд ЄСПЛ, який вже комусь відшкодував якусь шкоду, це і національні суди, і якісь національні комісії, і виплати, які люди вже отримали.

От наостанок, тобто головна моя ідея в тому, що це має бути комплексне вирішення питання з урахуванням вже практики, яка хоч формально, без правових підстав і перехідного правосуддя, але де-факто воно працює. І дуже-дуже хочеться, щоб якомога швидше...

ГОЛОВУЮЧА. Дякую. Пані Зера, дякую вам дуже.

Дякую вам дуже, всім спікерам і учасникам. На жаль, у нас нема можливості зараз проводити дискусії, ми, звичайно, вийшли за межі нашого часу. Проте я хотіла б коротко дуже сказати про те, власне, про які підсумки можна говорити. І пан Михайло питав, що взагалі далі, як це можна взагалі, і як можливо це робити. Тому що, як треба, знаємо, а що робити, власне, з

чим, що можемо, що можемо для врегулювання?

Я думаю, що важливо сказати, що і без встановлення спеціального єдиного статусу у нас зараз відбуваються певні процеси компенсаційні, певні позитивні дії для того, щоб забезпечувати права внутрішньо переміщених осіб. Вже сьогодні згадувалося про компенсації за зруйноване майно, є ще комісії, які встановлюють зв'язок між інвалідністю і бойовими діями. Тобто якісь процедури йдуть, але вони дійсно дуже різні, і в різних нормативних актах вживається дуже різна понятійна лексика, понятійна база, і також це треба обов'язково приводити до якоїсь відповідності. І, можливо, що не варто робити це окремим спеціальним законом, але в такий базовий, який закладає підвалини, що таке перехідне правосуддя, або закон, або інший нормативний акт, були окреслені загальні підходи до визначення, хто такі постраждалі, і, власне, як вони названі будуть, має значення. У нас в українській мові, на жаль, нема адекватного перекладу слова *survive*, яке менш травмуюче, ніж поняття жертва. Але, я думаю, всі сьогодні погодилися, що слово ""жертва"" нам в національному законодавстві, напевно, непотрібне для того, щоби означати тих осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Шановні колеги, хочу ще раз подякувати всім учасникам і учасницям, які долучалися, спікерам, які сьогодні були долучені і поділилися рядом напрацювань, які можуть бути корисні в роботі і вашій. Можливо, я могла би поділитися через імейли, які ви залишали при реєстрації, цими матеріалами.

І нашим шановним експертам міжнародним я дуже дякую за цю чудову взагалі можливість почути про досвід міжнародний і про те, як взагалі доцільно встановлювати, хто такі постраждалі від конфлікту. Бо, ознайомлюючись з певною кількістю документів, я думаю, що такого загального підходу нема, і нам все-рівно ніхто за нас, для нас це не зробить, доведеться напрацьовувати самостійно це для українського законодавства.

І хочу подякувати комітету. На жаль, пан Дмитро не зміг до нас доєднатися, він досі в Офісі Президента. Відтак я маю честь завершити цей захід і пообіцяти від імені голови комітету, що ми будемо продовжувати

працювати з тематикою постраждалих від конфлікту. І я сподіваюся, що наступного року ми більш плідно будемо і детально працювати в окремих аспектах законодавчого врегулювання і встановлення цього спеціального або статусу, або хоча би визначення осіб, які постраждали від конфлікту.

Дякую вам дуже. Дякую шановним перекладачам. Гарного всім вечора!
На все добре.